

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

**КАЛІНІЧЕНКО О. В., СТ. ВИКЛАДАЧ,
ПЕРЕТЯТЬКО І. В., СТУДЕНТКА,
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

У статті розглянуто банківську систему України. Досліджено вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на функціонування банківської системи. Розроблено основні напрями розвитку та реформування банківської системи України.

In the article the contemporary banking system of Ukraine is considered. The influence of the external and internal factors on banking system is investigated. Certainly basis directions of reforming and development of the bank system in Ukraine are considered.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Банківська система України є настільки відкритим для іноземного втручання та збільшення залучених іноземних ресурсів, що українські банки не в змозі протистояти натиску зарубіжної інтервенції, особливо в умовах кризи, що гальмує розвиток національної економіки, “заганяючи” її у замкнене коло боргових зобов’язань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В окремих публікаціях [1 – 3] здійснюється аналіз банківської системи України на сучасному етапі її розвитку. Вивчення вітчизняної та зарубіжної літератури дозволяє стверджувати, що банківський сектор України потребує значної підтримки з боку держави та захисту від зовнішніх ризиків, спричинених інтеграцією України до світового економічного простору. Результати досліджень науковців охоплюють значну частину питань вищезгаданої проблеми. Проте, дане питання потребує подальшого вивчення та дослідження.

Цілі статті. Мета даної статті полягає в аналізі сучасного стану банківської системи України та пошуку основних напрямів вирішення проблем, пов’язаних зі значним впливом зовнішнього сектора економіки на діяльність банківської системи України.

Виклад основного матеріалу. У зв’язку з відкритістю національної економіки банківська система України переживає стрімкий розвиток інтеграційних процесів, що виявляється на фінансовому ринку в розширенні впливу іноземного капіталу на банківську сферу, а, отже, й на національну економіку України в

цілому.

Цей факт – результат лібералізації торговельних зв'язків України, які посилилися після її вступу до СОТ, відсутності суттєвих перешкод щодо вливання іноземного капіталу в національну економіку України, непродуманої законодавчої бази, а також низки прорахунків власне банківських структур (кредитування фізичних і юридичних осіб в іноземній валюті, маючи при цьому законодавчо визначену національну грошову одиницю – гривню, крім того значна частина капіталу – 36,7 % у 2008 р. установ банківського сектора знаходиться у власності іноземних структур).

Такі прорахунки є прямою загрозою фінансовій безпеці України.

Так, допустимий рівень питомої ваги обсягу іноземної валюти в загальному обсязі депозитів становить 25 %, але фактично з 2008 р. він перетнув межу в 40 % і в 2009 р. становив уже 43,9 %. Питома вага іноземного капіталу у загальних активах банківської системи України не має перевищувати 30 %.

В іншому випадку вважається, що фінансовий сектор не контролюється державою, переходячи під контроль іноземних банківських структур (рис. 1).

Дані рис. 1 свідчать: питома вага іноземного капіталу перетнула допустиму межу (30 %), викликавши загрозу втрати контролю над діяльністю банківської системи України. Проаналізувавши банківську систему України, ми дійшли висновку, що надходження іноземного капіталу до банківського сектора має значний вплив на діяльність фінансового ринку та національної економіки в цілому, оскільки наслідки такого втручання значною мірою впливають на макроекономічні показники.

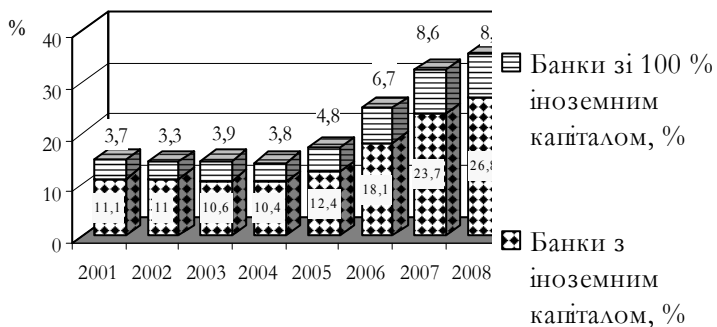


Рис. 1. Динаміка зміни частки банків з іноземним капіталом та 100 % іноземним капіталом у загальній кількості комерційних банків України, 2001 – 2008 рр.

Джерело: розраховано авторами за даними [3, с. 43]

Так, у 2008 р. в Україні функціонувало 53 банки з іноземним капіталом із 198 зареєстрованих, у тому числі 17 – із 100 % іноземним капіталом. Найгостріше питання надходження іноземного капіталу в національну економіку України постає із 2005 р., коли частка іноземних банків та банків зі 100 % іноземним капіталом починає зростати досить стрімкими темпами.

Так, якщо на початок 2007 р. частка іноземного капіталу в загальній сумі статутного фонду всіх діючих банків становила 27,6 %, у 2008 р. – 36,7 %, то, за нашими прогнозами, у 2010 р. їх частка становитиме понад 50 %. Це може призвести не лише до конфліктних ситуацій між вітчизняними та іноземними банками, розподілу кредитних ресурсів, що інвестуються в національну економіку, а й до практично повного контролю зарубіжних банківських структур над національною економікою України (рис. 2).

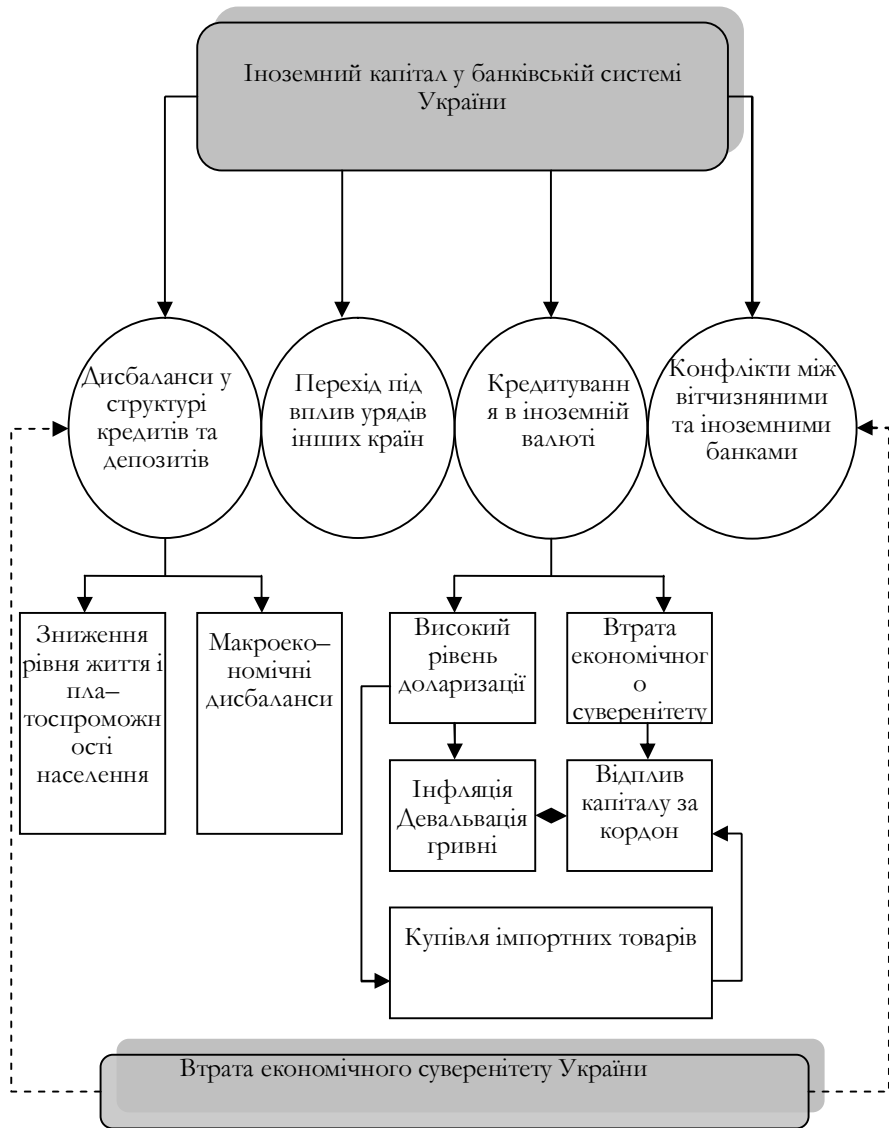


Рис. 2. Наслідки збільшення частки іноземного капіталу у банківській системі України

Джерело: авторська розробка

Саме тому збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі України (рис. 3) має відбуватися з урахуванням внутрішніх умов розвитку банківського сектора та підвищення конкурентоспроможності українських банківських установ.

Процес освоєння банківського сектора України іноземними фінансовими установами розпочався у 1995 р. з приходом банківської групи ING (Нідерланди).

Якщо на початкових етапах виходу іноземних банків на український ринок їх діяльність в основному обмежувалася обслуговуванням цільових клієнтів материнської компанії та проведенням спекулятивних операцій з облігаціями внутрішньої державної позики, то нині комерційні банки, контрольовані нерезидентами, переорієнтовуються на роздрібний ринок (іпотечне кредитування).

Це свідчить: банки–нерезиденти на даний час мають змогу контролювати значну частину фінансового ринку України (понад 30 %), з огляду те, що елементом стратегії іноземних банків є постійне нарощування капіталу (за 2001 – 2008 рр. обсяг капіталу іноземних банків збільшився у 37 разів (24 608 млн. грн.)).

Внаслідок цього частка капіталу іноземних банків у загальному обсязі капіталу банківської системи України збільшилася за цей період на 21,7 п. п. Такий темп нарощування капіталу дав іноземним банкам змогу збільшити частку своїх активів у загальному обсязі активів банківської системи України до 45,1 %.

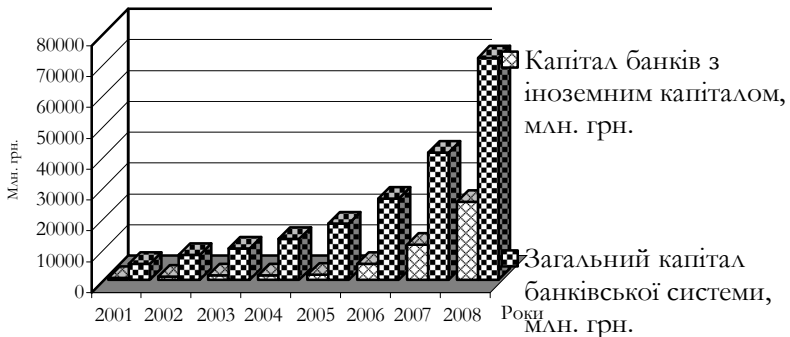


Рис. 3. Капітал іноземних банків у загальному обсязі капіталу комерційних банків України, млн. грн., 2001 – 2008 рр.

Джерело: розраховано авторами за даними [4]

На рис. 4 зображено темп змін питомої ваги іноземних активів у загальній сумі активів банківської системи України. З–поміж 15 найбільших комерційних банків 9 – це банки з іноземним капіталом. До того ж, частка активів цих банків у загальних активах даної групи становить 55,4 %.

До трійки найбільших банків України у 2008 р. ввійшли: акціонерне товариство комерційний банк “Приватбанк”, ВАТ “Райффайзен Банк Аваль” та акціонерний комерційний інноваційний банк “УкрСиббанк”. Таким чином, два з трьох найбільших банків України є банками з іноземним капіталом. Згідно зі статистичними розрахунками, питома вага капіталу цих банківських установ у капіталі банківської системи України становить 7,8 % та 5,8 % відповідно, а при подальшому нарощенні капіталу даними банками й досягненні кожним із них частки 10 % їх можна буде вважати банками, діяльність яких вирішальним чином впливає на національну економіку України в цілому [5].

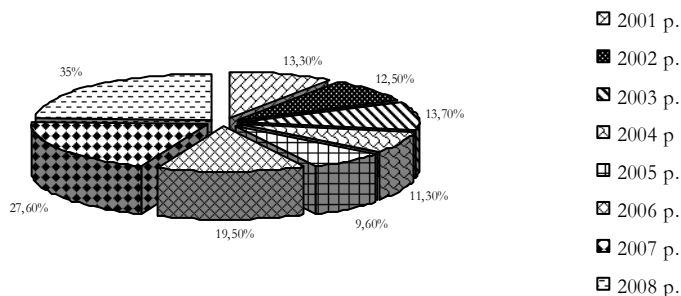


Рис. 4. Відсоткова частка капіталу банків з іноземним капіталом, 2001 – 2008 рр.

Джерело: розраховано авторами за даними [5, с. 55]

Чинне законодавство України надає можливість відкривати на території України банки з іноземним капіталом. Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність[2]» банком з іноземним капіталом вважається той, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 10%; цей пункт Закону створює протиріччя – якщо власниками банку є декілька іноземних юридичних чи фізичних осіб, кожна з яких окремо володіє часткою, меншою

10%, то банк уже не вважається банком з іноземним капіталом; крім того, банк, власниками якого є юридичні особи, зареєстровані іноземцями в Україні, вважається вітчизняним. Це свідчить про те, що Україна не має суттєвих законодавчих бар'єрів щодо входження іноземного капіталу в національну банківську сферу, а законодавча база носить лише декларативний характер і потребує реформування.

У структурі іноземного капіталу національної банківської системи України основна частка припадає на австрійські (28,4%), французькі (15,6%) та російські банки (9,2%), а також банки Угорщини (7,1%) та офшорної зони Кіпру (10,7%) [2], звідки надходить російський, український та інший іноземний капітал, за походженням якого досить складно простежити (рис. 5).

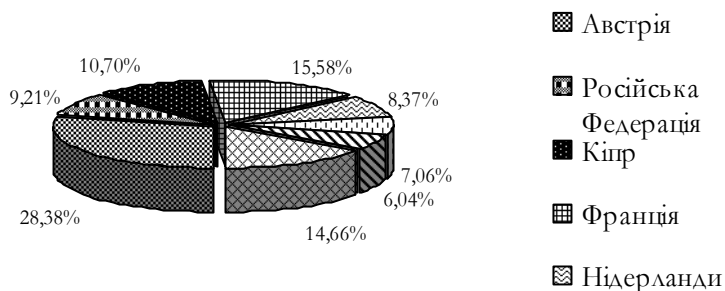


Рис. 5. Питова вага капіталу окремих країн у загальній сумі іноземного капіталу в банківській системі України, 2008 р.

Джерело: розраховано авторами за даними [2, с. 42]

За останні 8 – 10 років виріс інтерес у російських банків до банківської системи України.

Так, у структурі дочірних банків Російської Федерації найбільшу питому вагу має державна власність (материнська банківська структура ВТБ банку прямо підпорядкована уряду, а Збербанка – Центральному банку Російської Федерації, Внешнекомбанк – державна корпорація). Це є свідченням того, що зі збільшенням частки активів цих банків у банківській системі України вона потрапить у залежність і підпорядкування російського уряду, що загрожує національній безпеці України. Іноземні банки є більш конкурентоспроможними, ніж вітчизняні, адже вони через материнські структури отримали доступ до дешевших, ніж в Україні, фінансових ресурсів. Українським же банкам

нічого не залишається, як вливатися в замкнене коло “синдрому надмірного запозичення”. Так, заборгованість банківського сектора України за 2008 р. зросла на 8,5 млрд. дол. США (27,4 %) і в 2009 р. становила 39,4 млрд. дол. США, або 38,2 % від суми валового боргу і 28,9 % – від ВВП [1]. За такою ж схемою іноземні банківські установи захоплювали контроль над фінансовими ринками Естонії, Хорватії, Словаччини, Чехії, Угорщини, Литви та Болгарії, де нерезиденти контролюють від 70 % до 95 % активів банківських систем.

У 2008 р. Україна вже досягла критичного значення наявності іноземного капіталу в банківській системі – 30 % (порогова межа), адже за офіційними даними в Україні іноземні банки вже тоді контролювали близько 35 % усіх банківських активів. При цьому кризові явища в національній економіці не зупинили іноземну експансію, навпаки: банки–нерезиденти продовжують здійснювати свої стратегічні цілі з нарощування власного капіталу, використовуючи кризу як зручний інструмент захоплення неконкурентоспроможних вітчизняних банків. Яскравим прикладом є викуп 75 % акцій системного Промінвестбанку російським Внешнекомбанком.

Тож іноземні інвестори готові брати участь у рекапіталізації проблемних вітчизняних банків, що прискорює темпи захоплення банківського сектора України.

Рекапіталізація у жодному разі не має здійснюватися за участі нерезидентів, адже це сприяє зростанню впливу іноземних банків на національну економіку України шляхом поступового нарощування капіталу через купівлю дешевих проблемних банківських установ. Такі дії має здійснювати лише Національний банк України (НБУ) створюючи таким чином потужний сектор державних банків, які контролювали б значну частку банківського ринку України, стабілізуючи і контролюючи таким чином макроекономічні процеси.

Аналізуючи макроекономічну ситуацію сьогодення, фінансовий стан банків, грошово–кредитну політику, слід виокремити основні проблеми та завдання, які потребують обов'язкового вивчення та вирішення (рис. 6).

Стабільне функціонування банківської системи України є передумовою нормального економічного розвитку, зміцнення національної економіки та стабільності макроекономічних показників.



Рис. 6. Негативні тенденції банківської системи України, спричинені внутрішніми та зовнішніми чинниками

Тому нами пропонуються наступні напрями формування та розвитку банківської системи України в умовах інтенсивної глобалізації.

1. Провести ряд законодавчих змін у банківській системі України:

1.1. Законодавчо визначити частку іноземного капіталу в банківській системі України на рівні 25 %.

1.2. Заборонити купівлю українських банків нерезидентами України, а також функціонування на території України банків зі 100 % іноземним капіталом. Це зменшить величину іноземного капіталу в банківській системі України на суму понад 100 000 млн. грн.

1.3. Створити таку систему оподаткування, за якої стимулювався б розвиток вітчизняних банків і водночас стримувалася експансія іноземних банківських структур: зокрема, передбачити перехідний період, протягом якого на присутність філій іноземних банків на території України запроваджується квота (на рівні 40 % статутного капіталу банківського сектора України).

1.4. Заборонити комерційним банкам видавати кредити в іноземній валюті.

1.5. Переведення кредитів та депозитів в іноземній валюті у національну за відповідним законодавчо встановленим курсом.

1.6. Необхідно удосконалити законодавчу базу функціонування банківської системи України, а саме закони: “Про Національний банк України”, “Про банківську таємницю”, “Про комерційні банки України”.

10 1.7. Обмежити обіг іноземної валюти в Україні, що підвищить рівень національної безпеки України.

2. Провести ряд змін у напрямках діяльності НБУ:

2.1. Посилити вплив НБУ у забезпеченні стійкого розвитку банківської системи України.

2.2. Здійснювати постійний нагляд за ступенем концентрації банківського капіталу у розрізі країни та за його походженням, створивши спеціальні органи контролю при НБУ за фінансовим станом банків.

2.3. Визначити граничні норми відсоткових ставок за кредитами – встановити верхню межу максимально ефективної ставки.

2.4. НБУ має розширити перелік та посилити вимоги до відкритої інформації про фінансовий стан, власників і структуру управління банків. Слід заборонити функціонування на території

України іноземних банків, які прямо пов'язані з урядовими структурами інших країн.

2.5. Переведення кредитів та депозитів в іноземній валюті у національну за відповідним законодавчо встановленим курсом.

3. Здійснити організаційні перетворення у функціонуванні банківської системи України:

3.1. Узгодити дії НБУ, Кабінету Міністрів України з метою спільного аналізу проблем та розробки стратегії розвитку банківського сектора України.

3.2. Посилити платіжну дисципліну всіх суб'єктів господарської діяльності та налагодити жорсткий державний контроль за здійсненням валютних операцій.

3.3. Створення системи страхування ризиків для підвищення рівня управління активами та пасивами банків.

4. Розробка стратегії розвитку банківської системи України, яка включала б наступні завдання:

4.1. Ведення огляду та аналіз основних індикаторів функціонування фінансової системи: відсоткові ставки банків за кредитами, бюджетний дефіцит, ставка рефінансування НБУ, курс національної валюти, обсяг іноземної валюти по відношенню до загальної грошової маси в національній валюті, рівень інфляції за рік, величина зовнішнього боргу, масштаби впливу капіталу, обсяг і рівень обслуговування внутрішнього боргу.

4.2. Введення показника мультиплікатора банківського капіталу – як максимально можливої суми боргових зобов'язань банку перед нерезидентами.

4.3. Розробка комплексу програм із фінансового оздоровлення банківської системи України.

4.4. Обмеження вивезення українського капіталу за кордон (крім тих випадків, коли це сприяє просуванню вітчизняних товарів і послуг на світовому ринку).

4.5. Банківський капітал має активно включатися у структурні перетворення національної економіки України.

4.6. Досягнення рівноваги попиту і пропозиції грошей на ринку шляхом зниження ставки рефінансування НБУ, що зумовить підвищення рівня ділової активності.

Висновки. Частка іноземного капіталу в загальній сумі банківського капіталу України у 2008 р. становила 36,7 % і продовжує невпинно зростати. У 2009 р. це показник перетнув 40 % бар'єр. Для

забезпечення фінансової безпеки держави частка іноземного капіталу не має перевищувати 30 %. Отже, національна економіка України знаходиться під загрозою іноземного втручання, що призводить до її залежності від інтересів інших держав.

Література.

1. Ануфрієва К. В. Зовнішні запозичення банків України в умовах фінансово–економічної кризи / К. В. Ануфрієва // Економіка і прогнозування. – 2008. – № 2. – С. 36 – 51.

2. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 24.07.2009 р. № 1617 – VI.

3. Мальчик М. Іноземний капітал у банківській сфері України: переваги та недоліки / М. Мальчик // Схід. – 2009. – № 4. – С. 41 – 45.

4. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://bank.gov.ua>.

5. Прімерова О. К. Оцінка участі іноземного капіталу у банківській системі України / О. К. Прімерова // Статистика України. – 2008. – № 4. – С. 54 – 58.